

Field : Fine Arts

Type : Review Article

Received: 06.06.2016 - *Accepted*: 25.10.2016

Neo Plastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian*

Pelin AVŞAR KARABAŞ¹, Aybüke GÜDÜR²

¹Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya, TÜRKİYE

²Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütahya, TÜRKİYE

E-Posta: peлин.avsar@dpu.edu.tr

Öz

20. Yüzyılda gelişen teknoloji, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve tüketim toplumundaki farklı algılar her türlü alanda olduğu gibi sanat alanlarını da etkilemiş, halkın istek ve arzuları ön planda değerlendirilmiştir. Bu araştırma; modernleşme süreci içerisinde 1. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış, tamamen soyutlama ilkesine dayalı ulusal bir tarz arayışının sonucu olarak gerçekleştirilmiş De Stijl sanat hareketinin ortaya çıkışını, sanatçılarını, kendisinden sonra gelen sanat akımları üzerindeki etkilerini ve endüstri alanlarına yansımalarını ele alan tarama modelinde bir çalışmadır. De Stijl hareketi sanat kavramını farklı bir boyuta taşımış; insana ve doğaya verdiği değer, ulusal duruş ve ilkeleri bakımından gerek renkleriyle gerekse özgün tavrıyla dikkat çekmiştir ve Neo Plastisizm'in uzantısıdır. Kübizm akımının etkisi ile gelişen De Stijl, Piet Mondrian'ın 1912 yılından 1917 yılına kadar süren kuramsal ve plastik araştırmalarının sonucudur. En önemli temsilcileri Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo'dur. Anlatım dili genel olarak; düz çizgi ve dik açı ile yatay ve dikey çizgiler kullanılarak düzenlenen kompozisyonlarda kırmızı, mavi, sarı olmak üzere üç ana rengi barındıran ve nötr renkler olan siyah, beyaz, gri ile sınırlandırılmıştır. Plastik olarak doğadan uzaklaşması, kompozisyonlardaki öğelerin doğal biçimlerinden ayıklanması ve teosofi inancına yönelmesi gibi tavırlarıyla ayrıcalık yaratan anlayış; günümüzde kullanılan eşyaların biçim ve renklerinde de soyut sanatın etkilerinin görülmesine kadar etkin bir rol üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neoplastisizm, De Stijl, Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck

* Bu makale, 13-15 Nisan 2016 tarihlerinde Kazakistan'da düzenlenen 5. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Piet Mondrian and the De Stijl Movement in the Scope of Neoplasticism

Abstract

In 20. century, emerging technology, the spread of mass media and the different perceptions of the consumer society influenced the field of art as in any field and the desires of the public have been considered priorly. This study is a screening model research that discusses the emergence, artists, effects on subsequent art movements and the reflections in the industry of the De Stijl Movement that arose within the modernization during World War I and was generated completely based on the principle of abstraction as a result of the quest for a national style. De Stijl Movement – as an extension of Neoplasticism- has moved the art concept into a different dimension and attracted so much attention with the colors used and the original attitude in terms of the value given to human beings and nature, national stance and the principles. Evolving with the influence of the Cubism, De Stijl is the result of Piet Mondrian's theoretical and plastic researches which lasted from 1912 until 1917. The most important members were Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld and Georges Vantongerloo. De Stijl used generally only compositions with straight lines and right angles in the horizontal and vertical lines and colors were limited to the three primary colors red, blue, and yellow and neutral colors containing black, white and grey. The movement is considered as special by reason of getting away from nature with using plastic, extracting the natural forms of the items in the compositions and its theosophical orientation. Besides the movement has played an active role in the effects of abstract art in the shapes and colors of the objects that are used in nowadays.

Keywords: Neoplastisizm, De Stijl, Piet Mondrian, Theo van doesburg, Bart van der Leck

Giriş

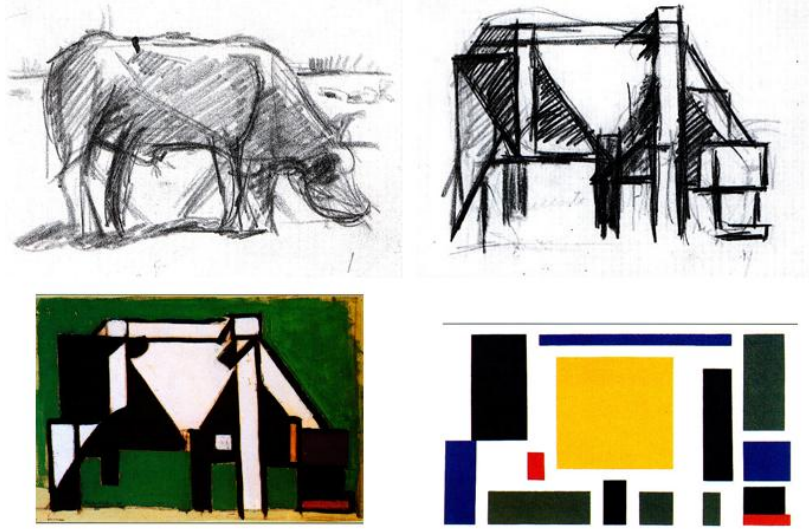
Neo Plastisizm, plastik sanatlarda (1872-1944) dikey ve yatay çizgilerin dengelerini arayan ve ana renkler olan sarı, kırmızı ve mavinin kullanıldığı bir sanat akımıdır. Bu tarz, Piet Mondrian tarafından Natüralizm, Empresyonizm ve Sembolizm akımı izlendikten sonra Kübizm'in de çözümlenmesi ile doğayı resmetme anlayışından yola çıkılarak keşfedilmiştir (Turani,2010:608). Genel olarak bakıldığında Neo Plastisizm, ilkel renkler ve basit geometrik biçimler arasındaki ilişkileri araştıran, geometrik formlar ve çizgiler üzerinde duran ve figüratif çağrışımı andırabilecek her türlü görünümün terk edildiği bir anlayıştır.

Neo-Plastisizm göre, sanat yapıtı, doğaya karşıt geometrik bir düzeni ifade eder. Bu geometrik düzen temelde bir mimari yapıdır. Bir orantı varlığı olan resim, hem mimari bir yapıya, hem de bir müzik yapıtına benzer. Çünkü her resim, dikey çizgilerin, temel renklerin ve onların karşıtları olan yatay çizgilerin, nötr renklerin biçim kazanmış hali ve bu anlamda da kompozisyonda kullanılan elemanların harmonisidir (Tunalı,2008:181).

1917-1931 yılları arasında etkin bir şekilde rol üstlenen De Still anlayışı, bir grup Hollanda'lı sanatçıyı belirtmek için kullanılmış, aynı zamanda da Theo van Doesburg tarafından çıkarılan bir derginin de ismi olarak kullanılmıştır. De Stijl'in özü temsilcileri olan Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart Van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo tarafından doğa dışı soyutlama düşüncesini ele alan bir felsefeye dayandırılmış ve Neo Plastisizm akımına temellendirilmiştir. Neo Plastisizm, De Stijl grubunun siyah, beyaz ve griye ek olarak üç ana renkle sınırlandırdığı renk paleti yaklaşımını tanımlamaktadır. Bu renk paleti içerisinde oluşturulan kompozisyonlar ise; yatay, düşey çizgiler ve dikdörtgenden ortaya çıkan düzlemlerle kısıtlanmıştır.

1917 yılında, Theo van Doesburg'un girişimleriyle çıkarılan "De Stijl" dergisindeki ifadesinde Mondrian'a göre; saf plastik nitelikte sanat eserleri üretilmeli ve kitleler bu saf sanata karşı ilgi duyabilir hale getirilmelidir (Farago, 2011:199) Plastik olarak doğadan uzaklaşmış ve kompozisyonlardaki öğeler doğal biçimlerinden ayıklanarak plastik olarak ortaya koyulmuştur. Ana ve nötr renkler düz olarak kullanılmış ve doğal bir uyum ilişkisi gözetmek ya da doğada ki objeler örnek alınmak yerine renkleri dengeli bir şekilde kompoze etmek önemsenmiştir. Bu açıdan bakıldığında De Stijl; hem geometrik soyutlamanın kökeni, hem de soyut resmin örnekleri olarak düşünülmektedir.

De Stijl'in üç önemli ressamı Theo van Doesburg, Piet Mondrian ve Bart van der Leck empresyonizmin ve fovizmin etkisiyle dünyayı olduğu gibi betimledikleri uzun senelerden sonra kolektif soyut üsluplarına ulaşmışlardır. Doesburg'un çeşitli geometrik şekiller kullanarak, bir ineğin soyut imgesini elde edebilmek için yaptığı bir eskiz sayesinde, inek formu oldukça sadeleştirilmiş ve anlayışın kavranmasında oldukça etkili bir örnek halinde sunulmuştur (Farthing,2014: 407).

Görsel 1. Theo van Doesburg, İnek Eskizleri ve Boyamaları, 1916

De Stijl grubunun kurucusu olarak bilinen Theo van Doesburg; yenilikçi fikirleri ve farklı bakış açısı ile modern sanatlar tarihine adını yazdıran, resmin yanı sıra mimari alanı ile de ilgilenmiş, hem kuramsal hem de uygulamalı çalışmalarıyla öne çıkan çok yönlü bir sanatçıdır. Doğal formu resimlerinden dışlamış ve saf estetik ifadeyi yansıtmak amacıyla; her biri De Stijl hareketinin bir örneği olan ve geometrik şekli vurgulayan kompozisyonlarında mekan anlayışını hiçe sayarak, yüzeyin biçimsel görselliğini ön plana çıkaran eserler üretmiştir.

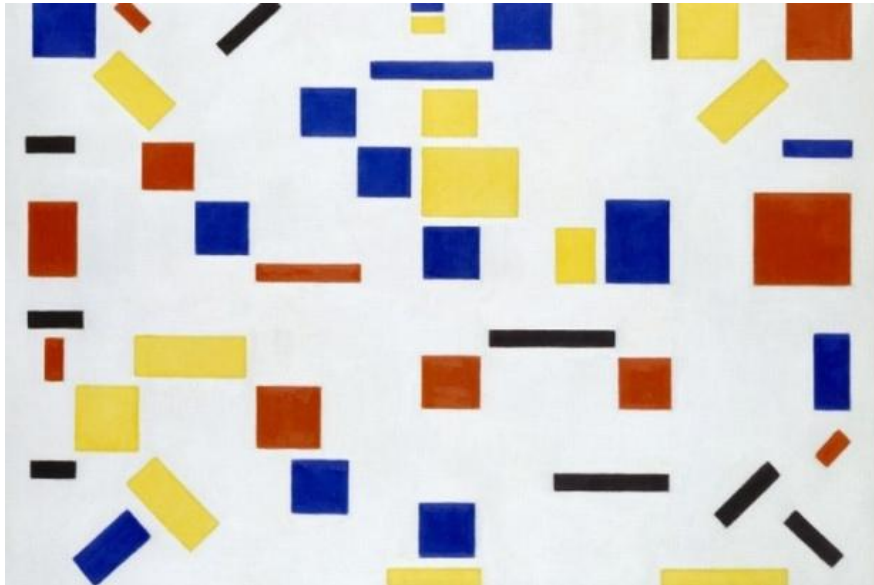

Görsel 2. Theo van Doesburg, Karşıt Kompozisyon XIII, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1925-1926.

Görsel 3. Theo van Doesburg, Dans Salonu Tasarımı, Strazburg

Bart van der Leek, tinsel ve ütöpik fikirler ile bağlantılı bir çok geometrik kompozisyona sahip eserler üretmiş ancak ilerleyen yıllarda çalışmalarında figüratif unsurlara da yer vermek istemesi sebebiyle De Stijl sanatçılarıyla çatışmalar yaşamıştır. İleri dönem resimlerinde De Stijl anlayışındaki sadelik ve saflıktan yola çıkarak aynı renkleri kullanarak yaptığı fakat nesnelere ve figürlerin temsiline de yer vermeye başladığı eserlerle grubun diğer üyelerinden farklılıklarıyla dikkat çekmiştir.

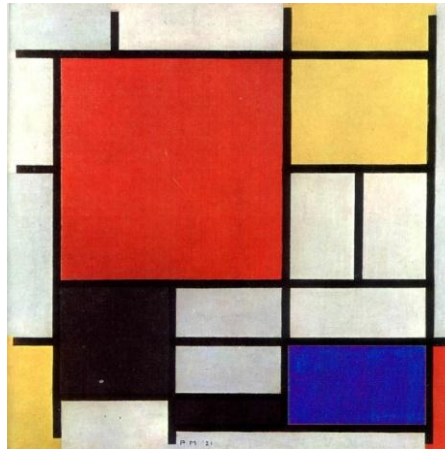

Görsel 4. Bart van der Leek, Kompozisyon No. 8, 1917, Tuval Üzerine Yağlıboya, 134,8x169,6cm.

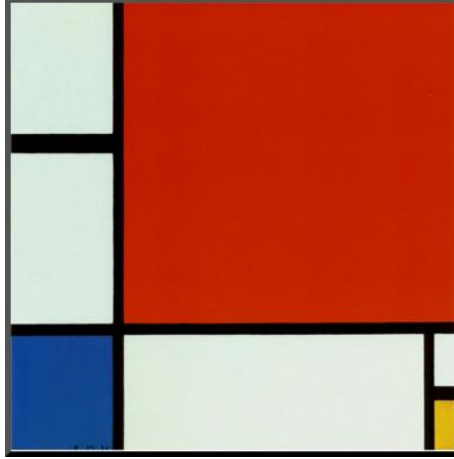

Görsel 5. Bart van der Leek, İçki, 1919.

Yeni plastik sanatın kurucularının felsefesi, gelişmenin önünde duran engellerin yok edilmesi için sanat ve kültürün reforme edilmesi gerektiğidir (Antmen,2008: 95). Bu felsefede çalışan Mondrian, resimlerinde hayal gücünü tamamıyla dışlamıştır. Mistik ve teosofik düşünceye dayanarak geliştirdiği kompozisyonları, denge ve uyumun evrensel ilkelerini önemsemekte ve kişisel öğeler, evrensel öğelere dönüşmektedir. Estetik amaçların dışında manevi yönleri ile vurgulanan eserler, doğada anlatımı olmayan bir dili nitelemektedir. Doğa her türlü diyagonal yapıdan ve yuvarlak hattan kurtarılmış aynı zamanda da sadece yatay ve dikey çizgiler kalıncaya kadar sadeleştirilerek dinamik bir betimleme ile ortaya koyulmuştur. İpşiroğlu'na (1994:51) göre teosofide; madde ve tin karşıtlık değil, aynı ilkenin değişik aşamalarıdır. İnsan duygularını aşarak en üst düzeye tinselliğe ulaşabilir. Tinin belirginleştiği ve duyuyla algılanabildiği tek alan ise sanattır. Neo-plastisizm, sanatın mantıkla bütünleştirilmiş yansımasıdır. Bu yüzden kişisel bir görüş olarak anlaşılmalıdır ve prensipleri olan bir felsefe olarak düşünülmelidir. Bu mantığa göre sanat; görüntülere, olaylara ve geleneklere dayanarak yaratılmamaktadır (Turani,2010:608). Doğa gerçekleriyle ilişkiler kesilmiş olmalıdır. Bu yönüyle Mondrian soyut sanata getirdiği yenilikler ve Neo Plastisizm akımının geliştirilmesine yaptığı katkılar bakımından; dergide yazdığı yazılar ile teorik ve eserleri ile ise uygulamalı çalışmalarınıyla modernizmin oluşumunda ve soyut resmin temellerinin atılmasında önemli bir katkı sağlamıştır.

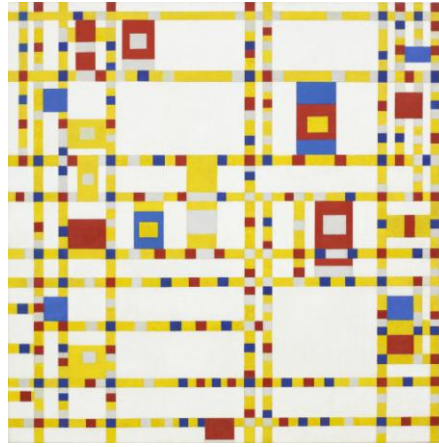

Görsel 6. Piet Mondrian, Kırmızı, Sarı, Mavi ve Siyah Kompozisyon, 1921.

Görssel 7. Piet Mondrian, Kırmızı Mavi ve Sarı Kompozisyon II, 1930

Mondrian'ın sanatın merkezinin Fransa'dan Amerika'ya taşındığı zamana paralel olarak 1940 yılında New York'a yerleştikten sonra, caz türünde müzikleri fazlaca dinlemesi ve dans etmeyi sevmesi gibi yaşamındaki etkinliklerin yaptığı resimlere de yansıdığı düşünülür (İpşiroğlu,1994:96). Örneğin "Broadway Boogie Woogie" isimli eser, ismini de taşıdığı müziğin bir uzantısıdır. Eser adeta piano tuşlarının vuruşunu andıran küçük karşıt renkle oluşturulmuş ve notaların düzenine göre şekillenmiştir. Siyah rengin neredeyse hiç hissedilmediği bu eser, sanatçının kendine özgü üslubunun Amerikan sanatına etkisinin de göstergesidir.

Görssel 8. Piet Mondrian, Broadway Boogie Woogie, 1942-1943 ,Yağlı boya, 127x127 cm., Museum of Modern Art, New York.

De Stijl hareketinin yansımaları Hollanda'daki ressamların olduğu kadar tasarımcıların ve mimarların çalışmalarını da etkilemiş ve ülkenin sanata bakış açısını bu anlayış ile yönlenen bir değişim içerisine itmiştir. Sokak dokuları, binalar, mekanlar, mobilyalar gibi ihtiyaç duyulan bir çok temel yaşam öğeleri ve günlük kullanım eşyalarının tasarlanmasında modernize edilmiş çok yönlü bir etkiye sebep olmuştur. Örneğin Gerrit Rietveld tarafından tasarlanan Schröder evi, gerek dış görüntüsü gerekse iç dizaynı ve eşyaları ile De stilj etkisinin Avrupa mimarisi üzerindeki etkisinin görüldüğü yaşam alanlarından birisidir.

Görsel 9. Gerrit Rietveld, Schröder Evi, 1925, Hollanda

De Stijl sanat hareketinin temelinde evrensel uyum ilkelerini savunan Piet Mondrian, 1930'lu yıllardan sonraki çalışmalarında mimari yapılar, endüstriyel nesnelere ve dekorasyon ürünleri gibi tasarımlar yaptığı bilinmektedir. Dempsey'e (2007, 121) göre; De Stijl 1920'li yıllar boyunca Bauhaus'u da önemli bir şekilde etkisi altına almış, Bauhaus tasarımlarında üç temel renk olan sarı, mavi, kırmızı kullanılmış ve mobilyalar, tekstil ürünleri, objeler gibi ürünlerde Mondrian geometrisi yansıtılmıştır. Avangard sanat akımları arasında yer alan bu anlayış günümüz endüstri alanlarına da ilham kaynağı olmuş, birçok tasarımcının ürettiği objelerin esin kaynağını oluşturmuştur.

Görsel 10. De Stijl'den İlham Alınarak Tasarlanan Ürünlerden Örnekler

De Stijl makine çağının beraberinde gelen ve kendisi ile yakın tarihlere şekillenen; çağdaş malzemeyi geometrik biçimle birlikte kullanarak figürü sanattan çıkarıp, formu içeriğe üstün kılan, saf duygu ya da algının üstünlüğü olarak bilinen Süprematizm ve endüstriyel malzeme ve teknikleri yücelten bir biçimlendirme çabası içine giren Konstrüktivizm'le ilişkilendirilmiştir. Kübizm'den etkilenmiş ve Fütürizm, Dadaizm, Minimalizm akımlarını etkisi altında bırakmıştır. Tüm bu akımlar sanatçıları, dünyadaki değişimlerin sonucu olarak soyutlama anlayışına yönelmiş ve nihayetinde sanatçıların materyalizmi reddetmesinin göstergesi olarak soyut arayışlara yönelmelerine sebep olmuştur. 20. Yüzyılın ilk yarısında geometrik biçim anlayışının yanı sıra, renk ve biçim ilişkisine dayanan ve doğada var olan gerçek nesnelere betimlemek yerine, biçimlerin ve renklerin temsili olmayan veya öznel kullanımlar ile yapılan soyut sanat ise modern sanatın geldiği son nokta olarak görülmektedir.

Sonuç

Yeni bir biçim anlayışına dayanan ve özellikle anti-natüralizm felsefesi ile gelişen De Stijl anlayışının en önemli temsilcileri Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leek, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo'dur. İnsana ve doğaya verdiği değer, ulusal duruş ve ilkeleri bakımından gerek renkleriyle gerekse özgün tavrıyla dikkat çekmiş ve Neo Plastisizm'in uzantısı olarak; Theo van Doesburg tarafından çıkarılan bir derginin ismi olarak ve bir grup Hollanda'lı sanatçıyı belirtmek için kullanılmıştır. Hollanda ve Fransa'nın yanı sıra Almanya, Avusturya, Rusya ve Amerika'da bu sanat hareketinden oldukça etkilenmiş, modern sanatın öncü üslubu olarak kabul edilmiş ve sanatçıların eserlerinde farklı biçimsel arayışlar olarak kendisini hissedilmiştir. Temel felsefesinde siyah, beyaz ve griye ek olarak üç ana renkle sınırlandırdığı renk paleti yaklaşımını tanımlamakta ve bu renk paleti içerisinde oluşturulan kompozisyonlarda; yatay, düşey çizgiler ve dikdörtgenlerden ortaya çıkan düzlemler görülmektedir. Derinliğin önemsenmediği saf geometrik şekiller ve düz, tek renkli arka planlar kullanarak sanatın nesnelere fiziki görünümünden arındırılması söz konusudur. Modern sanat akımlarına yeni bir bakış açısı getirmiş, soyutlama anlayışının algılanmasında katkı sağlamış, çeşitli sanat alanları ve tasarımcıların eserleri sayesinde çeşitlenmiş, temel prensipleri ise gerek endüstriyel ürünlere, gerek mimariye, gerekse tekstil gibi alanlara yansıtılarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Kübizm'den etkilenen De Stijl Süprematizm ve Konstrüktivizm'le ilişkilendirilmekle birlikte; Fütürizm, Dadaizm, Minimalizm gibi akımlarını etkisi altına almış ve soyut sanatın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Dempsey A. (2007). Modern Çağda Sanat, O. Akınhay, (Çev.), Ekoller, Üsluplar, Hareketler, İstanbul: Akbank Yayınları.
- Farago, F. (2011). Sanat, İkinci Baskı, Ankara: Cantekin Matbaacılık.
- Farthing, S. (Ed.). (2014). Sanatın Tüm Öyküsü, F. C. Çulcu ve G. Aldoğan (Çev.), İstanbul: Hayalperest Kitabevi.
- İpşiroğlu, N. (1994). Resimde Müziğin Etkisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2008). Felsefenin Işığında Modern Resim, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (2010), Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Görsel 1. http://scm.ulster.ac.uk/~B00637409/des106/des106_diary.html
- Görsel 2. <http://www.guggenheim.org/new-york/collections/collection-online/artwork/1080>
- Görsel 3. https://en.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Doesburg
- Görsel 4. <http://www.gemeentemuseum.nl/en/exhibitions/mondriaan-de-stijl>
- Görsel 5. <http://fadmagazine.com/2014/02/25/pauls-art-stuff-on-a-train-43-plagiarism-rehearst/>
- Görsel 6. <https://tasarimtarihi.wordpress.com/category/de-stijl/>

Görsel 7. <https://tasarimtarihi.files.wordpress.com/2013/12/032.jpg>

Görsel 8. https://en.wikipedia.org/wiki/Broadway_Boogie-Woogie

Görsel 9. <http://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietsveld-schroder-house-gerrit-rietsveld>

Görsel 10. <http://karencamillerihnd13d.blogspot.com.tr/2013/11/de-stijl.html>